

JOSEF NOVOTNÝ

JIHOČESKÉ RYBNÍKY

Každý kraj má své zvláštnosti a svůj svéráz v přírodě i v lidu. Na jihu Čech, v rovině Třeboňské a Budějovické kotlině, jsou svérázným zjevem rozsáhlé hladiny rybníků vroubené na březích zelení a na hrázích staletými duby. Vody střídají se tam s temně zelenými lesy, většinou jehličnatými, a obzor věncí tmavomodré chlupy šumavských předhoří. I jinde v Čechách je dosti rybníků, ale nikde nejsou tak hustě seskupeny jako na Blatech jihočeských.

Nynějšího vzhledu nabyl jihočeský kraj až po založení četných rybníků v 16. století, ale již v dávných dobách byly v místech většiny velkých rybníků třeboňských a hlubockých tůně a bažiny, které daly podnět k zakládání rybníků. Ploché údolí Lužnice u Třeboně a Lomnice, stejně jako Budějovická kotlina byly zatopeny rozsáhlými vodními plochami. Geologické a půdní poměry podporovaly jejich zakládání. Jílovitý podklad, krytý jen chudým náplavem, pískem a rašelinou, nepropouštěl vodu, takže již od miocénu se tam vytvářela jezera, mokřiny a blata, proměněné potom v rybníky.

Jméno blat bylo přeneseno také na sousední úrodnou rovinu, kde se vyvinula svérázná kultura se zvláštními zvyky i kroji. *Blata* v obou kotlinách jihočeských tvoří s velkými rybníky nedílný celek a také lidu na březích rybníků vtisklo toto vodní prostředí odlišný povahový ráz, v němž převládají vážnější, zamklé a hloubavé povahy. Všimněme si blíže tohoto zajímavého kraje a jeho vodního bohatství.

Rybníky, umělé vodní nádrže, jejichž vodu lze úplně vypouštět, byly zakládány již odedávna, ale chov ryb nebyval původně jejich účelem. Ryb bylo tehdy ještě v řekách, potocích a jezerech dostatek a tak rybníky starého věku byly zakládány spíše pro zásobování vodou. Teprve ve středověku začal sousavný chov ryb a zakládání rybníků za tím účelem. Hlavně kláštery se staraly o zřizování rybníků, aby měly dostatek ryb v době postní. V jižních Čechách je první zmínka o rybníku v listině krále Přemysla Otakara II. o zakládání kláštera Zlaté Koruny roku 1263.

K většímu rozmachu dospělo rybníkářství v Čechách až za Karla IV. Tehdy v polovici 14. století byl například založen v severních Čechách rybník Velký pod Bezdězem (Máchovo jezero) a v jižních Čechách rybník Dvořiště. Nejstarší rybníky na Třeboňsku jsou Dvořiště, Bošilecký, Opatovický, Staňkovský a Velká Holná, na Hlubocku Dehtář, Bezdrev, Zlivský a Munický, založené asi o sto let později.

Rybník *Dvořiště* byl založen asi r. 1363 nebo ještě dříve a patřil tehdy k panství lomnickému. R. 1359 zdědil zboží lomnické po Vilému z Landštejna, proboštu vyšehradském, Ješek Vítkovec a dal r. 1367 zvětšit svůj rybník „Dvořic“ (Dvořiště). Zatopil tím svým poddaným ve Smržově několik luk a rolí a dával jim náhradou jiné grunty.

Rybník *Bošilecký* založen byl rovněž někdy po polovici 14. stol. za Karla IV. Za válek husitských byl zkažen a r. 1430 zase obnoven. — Třetí z nejstarších

na Třeboňsku je rybník *Opatovický*, na jehož místě bývala odedávna přirozená, rybami bohatá nádrž, připomínaná též r. 1367. Toho roku dostal rybník i ves Opatovice nově založený klášter augustiniánů v Třeboni. Ves patřila předtím opatu kláštera ve Světlé v Rakousích. Za války husitských zanikla a rybník byl rozšířen Štěpánkem Netolickým i na její místo (r. 1495—1518). J. Krčín sloučil po r. 1574 rybníky Branský, Starý a Nový Opatovický v jeden velký rybník a spojil jej přechodně i s rybníkem Světem.

Rybník *Staňkovský* je zřejmě jezerního původu a asi stejného stáří jako první velké rybníky na Třeboňsku. Založen byl na bažinách a tůních potoka Kačležského. Stejně byl ve 14. sotl. založen rybník Holenský a patří k nejstarším. R. 1400 byl založen rybník Vlkovický, v 15. stol. rybník Ponědražský a Zablatský u vsi Mazelova.

V 16. století pracovali na Třeboňsku dva slavní zakladatelé a hospodáři jihočeských rybníků, Josef Štěpánek Netolický na počátku 16. stol. a Jakub Krčín z Jelčan v druhé polovině století.

Štěpánek byl zprvu myslivcem, ale svými schopnostmi vypracoval se na slavného rybníkáře. Upozornil na sebe při zakládání a vyměřování rybníka Koclířova (1491—1495), potom r. 1502 při vyměřování rybníka Tisého a v letech 1502—1531 byl v čele rybničního hospodaření na Třeboňsku. Založil rybníky Velký Tisý, Horusický, Starý Vdovec, původní menší Káňov, Jamský a některé menší. Zvláště proslul vyměřováním a mistrným vedením Zlaté stoky (1506—1520), která slouží k napájení i vypouštění řady velkých rybníků.

Dílo Štěpánkovo bylo oceněno ke konci jeho života povýšením a udělením erbů. Zemřel r. 1538.

Jakub Krčín z Jelčan narodil se v Kolíně a byl členem početné vladcké rodiny. Byl nakonec vrchním regentem rožmberským a proslul svým bezohledným úsilím o zvelebení statků a důchodů pana Viléma z Rožmberka, od r. 1570 nejvyššího purkrabího království Českého. Zakládal ovčiny, pivovary a zvláště četné rybníky. Z rybníků Krčínem založených jsou nejznámější rybník Svět (Nevděk, r. 1573), Spolský — Nevěrný (1571—1574), Krčín (1581/82) a zejména *Rožmberk* (1584—1590), z menších rybníků je to Potěšil, Naděje a Nový Vdovec. Opravil a zvětšil rybník Dvořiště (Věrný), Opatovický, Vlkovický (Pamtuj) a Zablatský (Oplatial). Vyvrcholením jeho díla byla stavba *Nové řeky*, založené r. 1584—1587 pro odvedení nebezpečných velkých vod a ochranu Rožmberka. Umělá Nová řeka odváděla vody z Lužnice do Nežárky přes vodní předěl a rybník Krásné Pole před vtokem Staré řeky do Rožmberka.

Krčín usiloval o zakládání rybníků velikých, ale jeho rybníky byly příliš hluboké, se studenou vodou, málo úrodné a trpěly vlnobitím, takže výnos býval poměrně malý. Po dostavění Rožmberka r. 1590 odešel Krčín ze služeb rožmberských na své statky na Sedlčansku a zemřel tam r. 1604.

Vedle Štěpánka a Krčina vynikli jako rybníkáři v jižních Čechách ještě Štastný z Pleší, Mikuláš Ruthart z Malešova, hejman třeboňský, a Zelendar z Prošovic, Krčínův tchán, fišmistr na Jindřichohradecku; v Polabí proslul Kunát Dobřenský z Dobřenic, královský fišmistr z Kolína.

Hlavní práce při stavbě rybníků konali „rybníkáři“, placení dělníci nevalné pověsti. Rybníků tvořili party vedené mistry a dostávali 3 až 4 míšeňské groše za 1 den, mistři 5 až 6 grošů. Jejich práce byla těžká a trvala od slunka do slunka, v létě až 16 hodin denně.

Na Hlubocku začalo se zakládáním rybníků asi o sto let později. Většina rybníků tam byla založena v 16. století. R. 1490 uvádí nejstarší urbář Hlubocký jen 14 rybníků, ale r. 1598 jich jmenuje v druhém urbáři již 65.

Nejstarším velkým rybníkem v pánvi Budějovické je Dehtář a po něm Bezdrev. Rybník *Dehtář* byl založen r. 1479 pány z Rožberka a byla při tom zatopena vesnice Humno. Patřil klášteru ve Vyšším Brodě. Dokončen byl roku 1484 a je tedy o něco starší než Bezdrev.

1. Horusický rybník v Třeboňské kotlině je třetím největším v Čechách.

(Foto J. Rubín)

Rybník *Bezdrev*, druhý největší v Čechách, je o sto let starší než Rožberk. Poprvé je jmenován r. 1490 ve smlouvě, již přejímal pan Vilém z Pernštejna panství hlubocké, právě koupené od krále Vladislava Jagellonského. Rybníkem Bezdrevem byla při založení zatopena vedle bažin i úrodná pole a urbář jmenuje v sousedních vesnicích Zalužicích, Češnovicích, Municích, Pištíně a Zlivi řadu poddaných, kteří přišli o pole i o celé lány a dostali náhradou jiné grunty nebo úlevy na platech. Roku 1598 byl již Bezdrev jmenován prvním mezi hlubockými rybníky a měl 1200 kop kapří násady.

Rybník *Zlivský* byl založen asi současně s Bezdrevem a již roku 1490 je v urbáři připomínán. Roku 1827 vykazuje oba odděleně katastrální mapa a roku 1852 pojednává o nich ve svých Pamětech Karel Mikuškovič.

Rybník *Munický* byl založen podle dodatečných záznamů v urbáři roku 1494. Tehdy totiž dostávali poddaní muničtí náhradu za zatopené grunty.

Rybník *Volešek* (Pašický, Plástovický), ležící při silnici z Pištína do Vodňan, byl založen asi r. 1531. V hlubockých urbářích jmenován není, ale jen proto, že území bylo v državách hlubockého panství rožmberskou enklávou; Hluboká patřila v 16. století Pernštejnům, Ungnádům a pánům z Hradce.

V 16. stol. byly založeny i rybníky Vlhavský, Voblanov, Blatec u Dívčic a Záblatký. Ten býval po Bezdrevu největším na Hlubocku, ale r. 1849 byl zrušen a proměněn v pole a luka.

Vývoj českých rybníků od 16. do 20. století

Podnětem k zakládání rybníků v jižních Čechách v 15. a 16. století byla snaha po zužitkování neplodné půdy a výnosnost rybníků při tehdejší poměrně malé režii a péči. Byly sice zakládány i dvory, nejvíce na půdě vesnic zaniklých ve válkách, ale robotní povinnosti, tehdy ještě malé, nestačily k obdělávání orné panské půdy. Proto vznikala v 16. stol. v Čechách většina velkých rybníků, a to hlavně v Čechách jižních a v Polabí. Rybníků přibývalo tak, že země Česká byla jimi někde přímo poseta. Počítalo se jich tehdy přes 20.000.

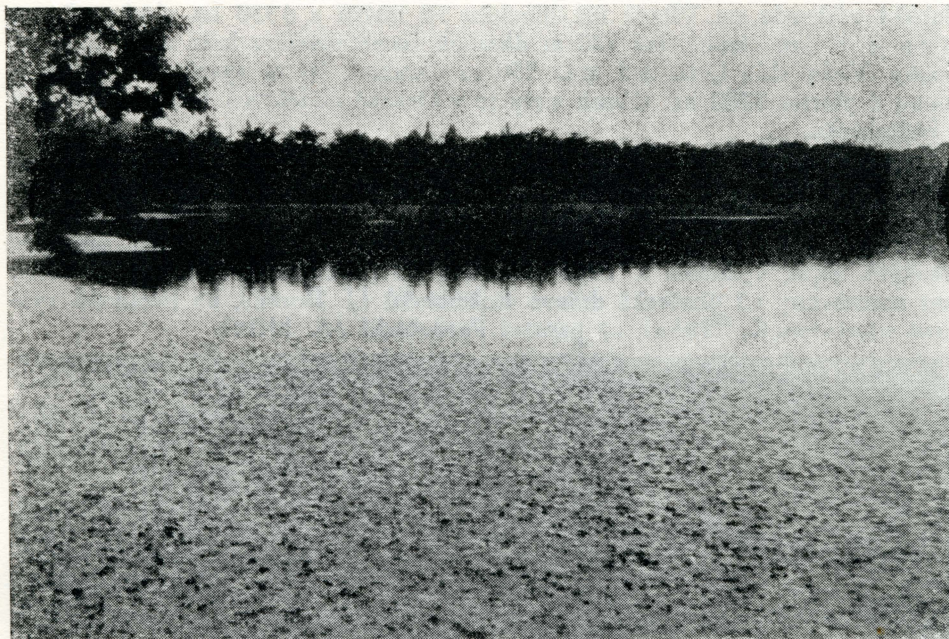
Třicetiletá válka připravila rybníkům pohromu, z níž se mnohé již nevzpamatovaly a zanikly docela. Podle josefského katastru bylo r. 1788 v Čechách 133 485 jiter plochy rybníční, tj. 76 816 ha (1,5 proc. celé země) a přibližný jejich počet byl zase 20 000.

Počátkem 19. stol. nastalo překotné rušení rybníků, které vrcholilo v jižních Čechách v letech 1826—1830. Důvodem rušení byl pokles cen našich ryb, rostoucí dovoz ryb mořských a vzestup cen obilí. Podle stabilního katastru bylo potom kolem r. 1840 v Čechách již jenom 61 540 jiter (35 414 ha) plochy rybníků, tedy necelé $\frac{3}{4}$ procenta plochy Čech. Polovina rybníků byla zrušena, ale na Třeboňsku pro špatnou jakost půdy zůstalo rybníků více. Z velkých rybníků zrušeny byly jen Potěšil, Flughaus, Skutek, Naděje a Nový Vdovec. Na jejich místě byly založeny dva nové dvory (Naděje a Vitmanov), ale ty byly již za 25 let po značném zklamání zase zrušeny. Vysušování rybníků dalo se tu na podnět Ant. Wittmanna, regenta statků arciknížete Karla, který tenkrát navštívil švarcenberské statky v jižních Čechách a propagoval v duchu hospodářských zásad Raabova systému zakládání nových dvorů a vsí na místě rybníků. Nezdar jeho názorů a neúroda na bahnitých a písčitých místech zrušených rybníků způsobily, že rušení bylo zastaveno a mnohé rybníky zase obnoveny. Tak byl zachován např. rybník Bošilecký, na jehož zrušení se r. 1831 pomýšlelo, a na Třeboňsku obnovena řada rybníků.

V druhé polovině 19. stol. nastala tak za vedení fišmistra Václava Horáka doba restaurace rybníků, umožněná i tím, že ceny sladkovodních ryb stoupaly a vzrůstal vývoz ryb do Německa a Rakouska. Roku 1854 byl obnoven rybník Potěšil a Flughaus (Klec), r. 1865 rybník Nový Vdovec, r. 1871—1879 rybníky Naděje a Skutek. Současně bylo založeno 11 rybníků nových. Stav rybníků na Třeboňsku upraven tak podle záznamu z r. 1878 na 271 rybníků o 4820 ha vodní a 5566 ha katastrální plochy.

Od r. 1878 začala nová éra rozvoje rybníků na Třeboňsku. Chov ryb zveleben příkrmováním, melioracemi, dělením rybníků a snižováním jejich hloubky. Poptávka po rybách rostla, některé rybníky byly obnoveny a zakládány nové. V čelo rybníkářství na Třeboňsku postaven byl vynikající odborník a hospodář Josef Šusta (1879—1900), který rybníční hospodaření neobyčejně povznesl. Jeho pomník stojí dnes na hrázi rybníka Světa, těsně u bran Třeboně.

Kolem r. 1840 byla rozloha rybníků v Čechách 61 540 jiter (35 414 ha). K tomu bylo 28 728 jiter (16 530 ha) močálů, bahen, jezer, potků a řek, celkem asi 90 000 jiter (52 000 ha) vodní plochy, tj. 1 % plochy celého království. V dalších letech některé rybníky ubyly, jiné přibýly, takže r. 1905 bylo v Čechách 8606 rybníků a rybníčků s celkovou rozlohou 35 754 ha (s močály a jezery bez řek 38 705 ha). Převahu měly opět jihočeské okresy. Od doby josefského katastru ubylo rybníků co do počtu asi o 75 %, v ploše asi o 54 %, přes polovinu.

2. Munický rybník u Hluboké n. Vlt. byl založen již v 15. stol. Je znám rozsáhlými porosty chráněné rostliny kotvice plovoucí (*Trapa natans*) při březích.

(Foto J. Rubín)

Stav českých rybníků ve 20. století podléhá stálým změnám, ale celkově můžeme pozorovat pronikavé zlepšování chovu ryb a postupné zvětšování rybníční plochy. Celkový počet rybníků v celé ČSSR udává statistika z r. 1950 číslem 21 989, v úhrnné rozloze 41 512 ha se 464,5 mil. m³ objemu vody. Z toho mělo Slovensko jenom 157 rybníků se 702 ha plochy. Jižní Čechy (Třeboňsko a Budějovicko) však měly polovinu celé této rybníční plochy, totiž asi 20 000 ha a z celkového počtu asi 5 000 rybníků, mezi nimiž jsou naše největší rybníky. Počet i plocha rybníků dále roste.

Z produkce ryb u nás jsou na prvním místě kapři (91,7 %). Jiných druhů ryb je mnohem méně: línů 5,6 %, štik 1,4 %, candátů 0,5 %, marén 0,3 %, okounů, pstruhů a jiných ryb jen málo. Jako novinka zavádí se pokusně pěstování sibiřských býložravých amurů. Roku 1957 vylovil národní podnik Státní rybářství jen v českých krajích přes 56 000 q kaprů, 680 q línů, 380 q štik, 100 q candátů, 320 q pstruhů a 560 q jiných druhů ryb, celkem 58 000 q ryb. K tomu jednotná zemědělská družstva, státní statky a další podniky získaly asi 3 000 q ryb, dohromady přes 61 000 q ryb.

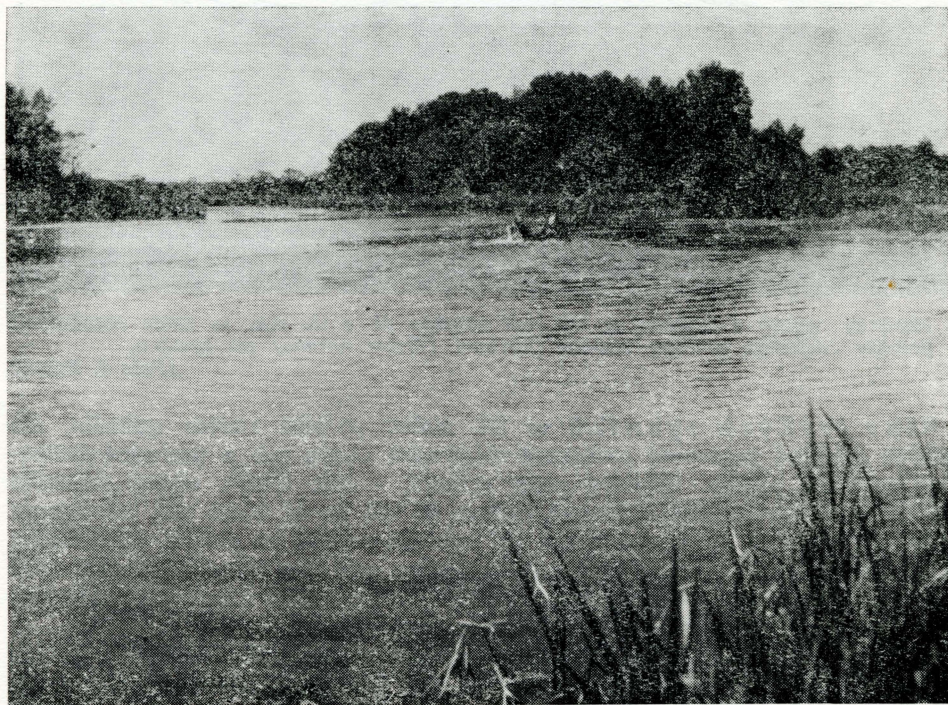
Podle novinové zprávy byla roční produkce v ČSSR roku 1970 dokonce 120 000 metrických centů ryb, z toho 100 000 centů kaprů. Rekordní výlov měl roku 1970 rybník Bezdrev 690 kg ryb na 1 ha vodní plochy. Průměrný výnos dosahoval kolem r. 1950 asi 100 kg ryb na 1 ha, po roce 1960 bylo to již 200 až 250 kg ryb na 1 ha. Hodně vzrostla také cena ryb. Za 1 kg kapra platily se roku 1905 dvě rakouské koruny. Roku 1960 se platilo za 1 kg již 11 Kčs a roku 1970 to bylo 15 Kčs za 1 kg.

Pokud se týče velikosti jsou dnes rybníky daleko předstíženy nově budovanými přehradními nádržemi. Ty jsou mnohokrát větší než tradiční rybníky:

Slapská přehrada na Vltavě má hloubku 50 metrů a 1330 ha plochy. Jezero Lipno je 40 km dlouhé, má 220 m dlouhou kombinovanou hráz a na 4800 ha plochy. Vodní dílo Orlické nádrži má hráz 550 m dlouhou, 90 m vysokou, železobetonovou a plochu 2700 ha. Obsah vody je v Orlické nádrži asi 120krát větší než v Rožmberku.

Projevem stálého zeměpisného zájmu o jihočeské rybníční oblasti jsou mapy, které v měřítku 1:200 000 zobrazují tato území v obou našich národních atlasech, v prvním z r. 1935 a druhém z r. 1966.

Z historických map jsou významné zvláště mapy v Atlasu československých dějin, vydaném r. 1965. Na listu 10 (Feudální panství v 16. stol.) jsou zpracovány a) jihočeská država Rožmberků (J. Horák), b) třeboňská rybníční soustava (K. Tříška), c) panství Pardubické (A. Mika).

3. Rybník Malý Tisý představuje dnes jednu z nejvýznamnějších ornitologických rezervací v Československu. (Foto J. Rubín)

Nejstarší podrobné zobrazení rybníků celých Čech, bohužel někdy nepřesně a s chybami, je na mapě Jana Kryštofa Müllera z r. 1720. Na Třeboňsku a Budějovicku je na mapě zakresleno asi 208 rybníků, na Jindřichohradecku 63, při řece Stropnici 30, celkem přes 300 rybníků. I v nákresu jihočeských rybníků jsou na této mapě značné nesprávnosti a chyby. Nesprávně jsou tam zakresleny zvláště rybník Staňkovský, Dvořiště, Bezdrev, Horusický, Svět, Rožmberk, Koclířov, Velký Tisý, Bošilecký, Velká Holná, zaměněny jsou rybníky Hůrecký a Záblatký. Rybník Staňkovský je tam nesprávně rozčleněn na tři celky, ale schází mu chobotovitý záliv při horním konci. Zakreslená podoba rybníka však není možná už podle tvárnosti povrchu. Chybný je tam nákres potoka Dračice a potoka Kačležského, který na mapě Müllerově teče přes Novou Bystřici

do potoka Dračice, kdežto správně odvádí vodu přes Číměř do rybníka Staňkova. Potok Miletinský a Hůrecký vtéká na Müllerově mapě do západního cípu rybníka Dvořiště, ale správně má téci přes Slověnice do jeho jižního chobotu. Povaha terénu je tam taková, že je vyloučeno, aby potok tekl zakresleným způsobem. Rybník Bezdrev má na této mapě podobu tak odlišnou, že se to nedá vysvětlit ani zásahem trati a silnic v nové době. Bezdrev je tam ve své severní části příliš úzký a rozpětí jeho na severozápad od Zalužic i tamní záliv chybí a poloostrov Zalužický má tam nadhernou šířku. Rybník Horusický má na mapě sotva polovinu skutečné velikosti a naopak mnohem menší jeho soused rybník Bošilecký je tam zakreslen jako větší. Rybník Zábblatský má na mapě nesprávný odtok do Bošileckého; Bošilecký má na mapě největší šíři na severu u hráze, ale ve skutečnosti je u hráze úzký a největší šíře je uprostřed. Místo ledvinovité podoby Koclířova jsou na mapě dva okrouhlé rybníky.

Historickou cenu mají dvě velké nástěnné mapy jihočeských rybníků v rybníkářské síni zámku v Třeboni. Jsou to: 1. Mapa panství rožmberského z r. 1684 (rozměry asi 3 m × 2,5 m) a 2. Mapa Schwarzenberského panství z r. 1711 od zeměměřiče Maxmiliána Stránského (rozměry asi 3,5 m × 2,5 m). Mapa je malovaný nástěnný gobelin, částečně vyšívaný. — Z roku 1845 je tam tištěná německá Administrative Karte Herrschaft Wittingau od Ing. Joh. Stiftra, lito-graphovaná Jos. Falstrem.

Největší české rybníky

Největším rybníkem v Čechách a také v ČSSR i ve střední Evropě je Rožmberk s původní katastrální plochou 711 ha. Jeho vodní plocha při třetím horku měří 489,14 ha (tak zvaná hospodářská hladina). Roku 1971 uvádí státní rybářství v Třeboni katastrální plochu 675,4579 ha.

Nejdelším rybníkem je pohraniční Staňkovský u Chlumu u Třeboně, jehož osa měřila před rozdělením 7,5 km, vzdušná přímka 6 km. Po něm následuje Bezdrev (dlouhý 5,75 km) a Žehuňský (5 km).

Největší obvod má rovněž Staňkovský, totiž 21,3 km. Po něm Bezdrev 18,4 km, s připočtením oddělených částí (Češňovický, Topoly) docela 24,3 km; obvod Velkého Tisého měří 15 km.

Největší množství vody při normální hladině zadržoval rybník Staňkovský, dříve asi 10 milionů m³, nyní 6 330 000 m³. Z jiných rybníků obsahuje Rožmberk asi 5 860 000 m³, Bezdrev 5 630 000 m³, Dvořiště 6 650 000 m³, Velký u Doks snad 8 400 000 m³.

Největší hloubku má rybník Staňkovský. Dříve bývala udávána 16 až 18 metrů, nyní uvádí Státní rybářství v Třeboni maximum 10,6 m. Z ostatních hlubokých rybníků se udává pro Máchovo jezero 10 m, pro Mrhal u Rudolfova 13 m, pro Jordán u Tábora 12 m, ale tato čísla jsou pochybná.

K nejstarším českým rybníkům patří Dvořiště, Holenský, Staňkovský, Bošilecký a Opatovický na jihu a Máchovo jezero na severu Čech. Ty se připomínají již v polovici 14. století. Na místě rybníka Staňkova a Opatovického byla již od nepaměti přirozená jezera.

Největší výnos dával rybník Horusický; roku 1970 to bylo kolem 350 kg ryb na 1 ha, tedy dvojnásobek průměru. Předstihuje ho nyní rybník Bezdrev, kde je v posledních letech průměrný roční výlov kolem 690 kg na 1 ha. Nevalný užitek poskytoval zato rybník Staňkovský, který byl považován za nejméně výnosný. Ještě na začátku 20. stol. býval v něm totiž přírůstek ryb pouze 5,77 kg na 1 ha za rok. Rybník Zábblatský dává nyní výlov 420 kg na 1 ha ročně, rybníky Dvořiště a Svět po 200 kg ročně.

Nejvýše nad mořem jsou položeny rybníky Olšina na Šumavě (730 m), Horní

Padrský v Brdech (638 m) a Velké Dářko u pramenů Sázavy (616 m). Na Třeboňsku je nejvýše rybník Staňkovský (470 m).

Nejmohutnější hráz má Rožmberk (je 2430 m dlouhá) a mohutné hráze mají též rybníky Velký Tisý, Svět a Spolský. Delší, ale slabé hráze mají rybníky Ženich, Potěšil a Naděje, otočené hrází kolem dokola.

Největší a nejvíce ostrovů má rybník Velký Tisý. Z nich největší ostrov Lůsy (nyní již jen poloostrov) měří 28,6 ha. Břehy rybníka Velkého Tisého jsou tak rozčleněny, jež se mu v tom ohledu žádný jiný rybník nevyrovná. Krásné, stromovým porostlé ostrovy mají také rybníky Velká Holná (ostrý Naxos) a Dehtář.

Seřadil jsem přední české rybníky na základě různých pramenů v připojenou přehlednou tabulku (tab. 1).

Žel, právě pro různost materiálu trpí tabulka na své přesnosti, neboť hlediska pracovníků v různých částech Čech byla různá a zjistit správný poměr velikosti některých rybníků k sobě jest úlohou nadměru nevděčnou. Čím více dat nalézáme, tím více se v těžce věci rozcházejí. Nelze ani zjistit, proč některé změny nastaly, co bylo započteno z okrajových parifikátů do vodní plochy a co vyloučeno. Přesné zjišťování dalo by se provádět pouze na místě, ale to by bylo příliš pracné a jen těžko možné. V tabulce uvedená jihočeská data mám celkem přesně a jsem za ně díky zavázán již dřívějším technickým správám panství v Třeboni a na Hluboké a nyní státním rybářstvím v Třeboni, na Hluboké a v Českých Budějovicích.

Sleduji v tabulce největší české rybníky, seřazené podle velikosti až do 75 ha rozlohy. Vodní plocha rybníků a krychlový obsah vody jsou uvedeny, pokud je bylo možno zjistit. Celkem asi 5 rybníků v Čechách má rozlohu větší než 75 ha. Rybníků s velikostí nad 50 ha je již značný počet, takže je nelze na tomto místě uvádět.

Největších 7 rybníků je v jižních Čechách, z nich 6 je v oblasti Lužnice a jeden (Bezdrav) při střední Vltavě. Velikostí osmý je rybník Velký u Doks (Máchovo jezero). Jako devátý velikostí následuje pak rybník Žehuňský na řece Cidlině. Po těchto dvou severočeských následují zase dva rybníky jihočeské. Desátý Dehtář v povodí Vltavy a 11. starobylý rybník Velká Holná v povodí Nežárky. Velikostí 12. je rybník Velké Dářko při pramenech Sázavy a za ním jsou opět rybníky jihočeské.

Také mezi dalšími rybníky převládají jižní Čechy, takže celkem z 50 největších rybníků přes 75 ha jest jich 40 (tedy 80 %) na jihu Čech, v pánvi Třeboňské a Budějovické, v povodí Lužnice a Vltavy.

Přes 300 ha velikou katastrální plochu má 7 rybníků v Čechách a dalších 8 kolísá mezi 300 až 200 ha. Mezi 200 až 100 ha rozlohy je v Čechách 21 rybníků. Ostatní mají již výměru menší než 100 ha. Ze středně velkých rybníků velikosti 10 až 74 ha je jich 89 na Třeboňsku a Jindřichohradecku a dalších 56 tak velkých je na Hlubocku a Budějovicku.

Hospodaření na rybnících

Hospodářský význam všech českých rybníků spočívá převážně v chovu sladkovodních ryb. Nejrozšířenější rybou byl v Čechách odedávna kapr, který se těší největší oblibě doposud. Jeho předností je lehké, chutné maso a rychlý vzrůst. Potrava kapra se skládá skoro výhradně z drobné vodní fauny, kterou nelze jinak využívat.

Vedle kapra se chovají v našich vodách různé další ryby: štika, sumec, nejčastější okoun, candát, maréna, lín, pstruh; zřídka se vyskytuje úhoř. Ostatní druhy ryb zastupují perlm, tloušť a nejnověji velký sibiřský amur. Byl zatím

Tab. 1. Největší české rybníky (nad 75 ha).

Poř. číslo	Jméno rybníka	Plocha v ha		Nadmoř. výška m	Obsah vody mil. m ³	Sousední obec Okres	Povodí řeky
		katastr.	vodní				
1	Rožmberk { dříve nyní	711,274 675,4379	489,144 489	427,56	5,86	Stará Hlína Jindř. Hradec	Lužnice
2	Bezdrav { dříve nyní	522,5033 469,6727	420 393	382,5	5,627	Zlív České Budějovice	Vltava
3	Horusický	439,336	415,48	416,5	3,97	Horusice Tábor	Lužnice
4	Dvořiště	395,3165	337,22	434	6,65	Dol. Slověnice České Budějovice	Lužnice
5	Velký Tisý { dříve nyní	368,35 339,84	342,40 317	425,6	4,28	Lomnice n. L. Jindř. Hradec	Lužnice
6	Záblatský { dříve nyní	338,13 318,911	305	426,7	3,35	Záblatí Jindř. Hradec	Lužnice
7	Staňkovský { dříve nyní	349,38 273,18	329,5 241	472 469,4	10,— 6,33	Staňkov Jindř. Hradec	Lužnice
8	Velký p. Bez. Máchovo jezero	295	240	264		Doksy Česká Lípa	Ploučnice
9	Žehuňský	289,9	200	202		Žehuň Nymburk	Cidlina
10	Dentář	261,27	235,1	407		Dehtáře České Budějovice	Vltava
11	Velká Holná	244,5	220	451	3,32	Ratiboř Jindř. Hradec	Nežárka
12	Velké Dářko	217	206	616		Polnička Žďár n. Sáz.	Sázava
13	Svět	213,67	201,3	435		Třeboň Jindř. Hradec	Lužnice

Poř. číslo	Jméno rybníka	Plocha v ha		Nadmoř. výška m	Obsah vody mil. m ³	Sousední obec Okres	Povodi řeky
		katastr.	vodní				
14	Koclířov	203,73	192,21	426	1,95	Smržov Jindř. Hradec	Lužnice
15	Bošilecký	201,93	189,9	420	1,81	Bošilec České Budějovice	Lužnice
16	Kačležský	196,88	186	530		Kačlehy Jindř. Hradec	Lužnice
17	Novozámecký	185	125	250		Jestřebí Česká Lípa	Ploučnice
18	Bohdanecký	328,27	176,66	212		Bohdaneč Pardubice	Labe
19	Opatovický	176,27	160,56	433	3,43	Domanín Jindř. Hradec	Lužnice
20	Káňov	171	156,52	427,5	1,47	Přeseka Jindř. Hradec	Lužnice
21	Volešek	165,35	137,05	388,8	0,726	Pašice České Budějovice	Vltava
22	Fonědražský	143,84	139,26	410	1,28	Ponědraž Jindř. Hradec	Lužnice
23	Spolský	139,25	124,30	446	2,60	Libín České Budějovice	Lužnice
24	Krvavý	136,95	95	535		Člunek Jindř. Hradec	Nežárka
25	Staré Jezero	133,4	73	434		Luťová Jindř. Hradec	Lužnice
26	Olišina	132,63	128,25	730		Olišina Č. Krumlov	Vltava

Poř. číslo	Jméno rybníka	Plocha v ha		Nadmoř. výška m	Obsah vody mil. m ³	Sousední obec Okres	Povodí řeky
		katastr.	vodní				
27	Žárský	120,45		518		Žár České Budějovice	Stropnice
28	Munický	118,88	94	377	0,84	Hluboká České Budějovice	Vltava
29	Sopřečský	118,35	85,55	213		Sopřeč Pardubice	Labe
30	Vlkovický	116,72	90,92	476		Vlkovice České Budějovice	Lužnice
31	Padrť Horní	115,03		638		Padrť Příbram	Klabava (Berounka)
32	Starý Hospodář	108,13	79	440		Lutová Jindř. Hradec	Lužnice
33	Labuť	107	109	449		Myštice Strakonice	Lomnice
34	Kozčinský	116,22	107,4	503		Kozčín Klatovy	Úslava
35	Podsedecký	106,50	96,77	434		Lutová Jindř. Hradec	Lužnice
36	Vlhavský	104,81		403		Vlhlavy České Budějovice	Vltava
37	Lásenický (Lomecký)	99,68	80	458		Lásenice Jindř. Hradec	Nežárka
38	Velký u Kard. Řečice	97,87		452		Kardašova Řečice Jindř. Hradec	Nežárka
39	Blatec	97,66	83,6	388,8		Dívčice České Budějovice	Blanice

Poř. číslo	Jméno rybníka	Plocha v lha		Nadmoř. výška m	Obsah vody mil. m ³	Sousední obec Okres	Povodí řeky
		katastr.	vodní				
40	Žabov (Křečín)	92,18	77,69	433		Mazelov České Budějovice	Lužnice
41	Ruda	85,50	72,51	447		Kojákovice České Budějovice	Lužnice
42	Ženich	83,66	78,26	427		Holičky Jindř. Hradec	Lužnice
43	Hejtman	83,16	80,06	460		Chlum u Tř. Jindř. Hradec	Lužnice
44	Nový Vdovec	83,13	74,81	427		Holičky Jindř. Hradec	Lužnice
45	Purkrabský	82,64	49,95	449		Chlum u Tř. Jindř. Hradec	Vltava
46	Švarcenberg	82,08	63,30	410		Ponědraž Jindř. Hradec	Vltava
47	Proudnický	80,5	50,6	210		Hradištsko Kolín	Cidlina
48	Ratmírovský	80,33	78	528		Ratmírov Jindř. Hradec	Nežárka
49	Byňovský	78,61		469		Byňov České Budějovice	Stropnice
50	Potěšil	77,58	75,96	419		Klec Jindř. Hradec	Lužnice
51	Pětinický (Dřevo)	75,02	70	508		Horní Pěna Jindř. Hradec	Nežárka

zkušebně nasazen v Rožmberku (167 kusů roku 1969 a 120 kusů roku 1970) a v menší míře v rybnících Dvořišti a Zábřatském.

Velký význam má dnes na některých rybnících chov domácích kachen, který doplňuje rybné hospodářství a vydatně přispívá k výnosu rybníků. Proto také dnes již na mnoha rybnících vidíme početná hejna domácích kachen a kachní farmy. Velká jejich hejna můžeme v létě vidět na jihu Čech, například u rybníka Zábřatského, Švarcenberka, Naděje, Lásky, Vdovce, Vítku, Starého Kanceláře, ale i v jiných končinách Čech.

Vodní hladiny ožívují po většinu roku hejna racků, divoké kachny, lisky, potápky a mnozí jiní vodní ptáci. Důležitou ornitologickou rezervací je Velký a Malý Tisý.

V ý n o s r y b n í k ů býval už ve starých dobách Štěpánkových a Krčímových i při primitivním hospodaření značný a ve 20. století se ještě několikanásobně zvětšil. Přispěly k tomu hojně meliorace, letnění, přihnojování a umělé přikrmování ryb.

Za dlouhá staletí rybníky zestárly a jejich výnos klesal. Vadilo i přeplnování rybníků násadou ryb. Teprve častým letněním, oséváním dna, přihnojováním apod. dosáhlo se v nové době nápravy. Zaslulu o to mají v jižních Čechách porybní J. Šusta a V. Horák na Třeboňsku a Černay na Hlubocku. Letnění se ovšem vyskytovalo řídce již za Štěpánka a Krčina. Černay první začal oddělovati od velkých rybníků malé výnosnější a zmenšovat hloubku. Na Třeboňsku zakládal nové mělké rybníky J. Šusta.

Meliorace rybníků se provádí v nové době různě. Rybníky se častěji letní, aby půda zvětrala, porostla trávou a pak při opětném zavodnění měla dosti látek k vývoji drobné vodní fauny, potravy kapra. V době letnění bývá dno rybníků také hnojeno vápnem, rozemletým vápencem, fosfáty, draslem, Thomasovou moučkou, ale také kompostem, hnojem a močůvkou. Dno rybníků bývá zoráváno a oséváno ovsem, ječmenem, jetelem nebo trávou, aby se vedle jejich sklizně zvýšila produktivita a chov ryb. U velkých rybníků bývá i bahno z jejich středu rozváženo po kolejích na písčité okraje. Prvně dalo se to od roku 1882 na rybnících Svět, Dvořiště, Horusickém a Bošileckém. Melioracemi zvýšil se výnos chovu všude aspoň o 50 % i bez přikrmování ryb.

Průměrný roční výnos na třeboňském panství byl kolem r. 1850 jen 2000 q ročně. Roku 1894 byl již 3414 q ryb a kolem r. 1900 byla produkce ryb již o 200 až 300 % větší.

Neobyčejně vzrostl výnos chovu ryb v jihočeských rybnících v nové době, zvláště po druhé světové válce. Jako ukázkou jeho rozvoje uvedu několik čísel o výsledcích rybářství na rybníce Rožmberku, Horusickém, Dvořišti, Zábřatském a Bezdravu:

Roku 1969 bylo nasazeno do Rožmberka: 181 000 kaprů (282 q) a vyloveno téhož roku 57 625 kaprů (785 q); produkce byla tedy 503 q kaprů, kromě 87 q ostatních ryb.

Roku 1970 bylo nasazeno do Rožmberka: 76 000 kaprů (481 q) a vyloveno 47 970 kaprů o váze 827 q; přírůstek tedy byl 366 q, kromě 31 q ostatních ryb.

Průměrný roční výlov z Rožmberka je nyní 698 q ryb.

Na rybníce Horusickém nasazeno a vyloveno:

r. 1969: 440 q a 2077 q (118 310 kusů kaprů)

r. 1970: 357 q (98 210 kusů) a 1161 q (89 100 kusů kaprů)

K tomu ještě líni a štiky. Průměrný roční výlov je 1440,70 q ryb.

Na rybníce Dvořišti vyloveno: r. 1969: 61 145 kaprů o váze 747 q, r. 1970: 37 000 kaprů o váze 588 q, k tomu marény a amuři. Průměrný roční výlov je 680 q ryb.

Na rybníce Zábřatském nasazeno a vyloveno

r. 1969: 162 870 (290 q) a 102 000 kaprů (1230 q),

r. 1970: 102 130 (1134 q) a 85 600 kaprů (1907 q),
k tomu marény a amuři. Průměrný roční výlov do r. 1970 je 1314 q ryb.

Na rybníce Bezdrevu byl průměrný roční výlov tržních ryb (r. 1970) 2750 q, to je kolem 690 kg ryb na 1 ha vodní plochy.

Sportovní rybaření se provozuje nyní většinou jen na tekoucích vodách a jen výjimečně také na několika menších sportovních rybnících a na přehradách (Lipno). Z velkých rybníků je pro sportovní rybaření určen jen rybník Staňkovský.

Rekreace. Ve 20. století byly vody v řekách většinou pokazeny odpadem z měst a průmyslových podniků. Rybníky mají proto velký význam tak pro rekreaci obyvatelstva. Je tomu tak zvláště v posledních letech, kdy se vodní sporty a koupání neobyčejně rozšířily. Vedle nich přichází v úvahu ještě letní táboření na březích vod, zvláště rybníků, dále sportovní rybolov a jízda na lodkách a motorových člunech, plachtění apod. Zařízené plovárny jsou na jihočeských rybnících málokde, ale na více vhodných místech s písčítými břehy je povoleno táboření a koupání (Dvořiště, Staňkov, Rožmberk, Bezdrev, Dehtář a jiné). Velmi vyhledávaná pro koupání, táboření a vodní sporty je v posledních deseti letech také Lipenská přehradní nádrž na Vltavě v šumavské oblasti.

Z rybníků jsou nejvíce navštěvovány Bezdrev u Hluboké, kde je v létě stanový tábor u jižního konce hráze, rybník Dehtář, kde je u hráze asi 50 přepychových chat, a kde bývají četné stany, a Dvořiště, kde jsou chaty v lese na severním břehu a stany u severního konce hráze.

Literatura

Knížní a časopisecké publikace

- BEZPALEC JOSEF (1897): Die Wasserbauten im Wittingauer Teichgebiete. Allgemeine Bauzeitung 1897.
- HORÁK VÁCLAV (1900): Die Teichwirtschaft mit besonderen Rücksicht auf das südliche Böhmen. Univ. Buchhandlung, Prag.
- CHÁBERA STANISLAV (1962): Geologické vycházky do českobudějovického okolí. Ústav pro další vzdělávání učitelů, České Budějovice.
- MÍKA Alois (1970): Osud slavného domu. Rozkvět a pád rožmberského dominia. Naklad. Růže, České Budějovice.
- MÍKA ALOIS — STOCHL SLÁVA (1963): Naše rybníky a přehradní jezera. Orbis, Praha.
- NOVOTNÝ JOSEF (1921): Jihočeské rybníky. Disertační práce z geografie na filosofické fakultě University Karlovy.
- NOVOTNÝ JOSEF (1926): Jihočeské rybníky. Soubor článků v Jihočeském přehledu, ročník 1926.
- NOVOTNÝ JOSEF (1926): České rybníky. Výňatky z knihy Jihočeské rybníky ve Sborníku Čs. společnosti zeměpisné 31: 171—183.
- NOVOTNÝ JOSEF (1927): Jihočeské rybníky se zřetelem ke všem rybníkům v Čechách. Tiskárna K. Fialy, České Budějovice.
- Riegrův slovník naučný (1800): [Hesla J. Krčín a Štěpánek Netolický], svazek III, 809, IV. 977, IX. 139, Praha.
- SEDLÁČEK AUGUST (1800): Hrady, zámky a tvrze v Čechách, III a VII, Praha.
- STRNAD PETR (1910): Lužnice. — Výroční zpráva reálky v Jičíně za rok 1910.
- ŠTĚPÁN VÁCLAV JOSEF (1910): Rybníkářství. Družstvo knihtiskárny v Hranicích, České Budějovice.
- ŠUSTA JOSEF (1898): Fünf Jahrhunderte der Teichwirtschaft zu Wittingau, Stettin.
- ŠUSTA JOSEF (1884): Výživa kapra a jeho družiny rybníční. Praha.
- ŠPATNÝ FRANTIŠEK (1870): Rybníkářství čili hospodaření na rybnících. Živa 00 : 00 — 00, Praha.
- HÁUFLER VLASTISLAV — KORČÁK JAROMÍR — KRÁL VÁCLAV (1960): Zeměpis Československa. Nakladatelství ČSAV, Praha.

Mapy

Atlas československých dějin (1966): Ústř. správa geodesie a kartografie a Historický ústav ČSAV, Praha.

Atlas ČSSR (1966): Ústř. správa geodesie a kartografie a Československá akademie věd, Praha.

Mapový lexikon obcí ČSSR (1968): Kartografické nakladatelství, Praha.

MÜLLER JAN CHRISTOPHOR (1720): Mappa geografica regni Bohemiae, sectio XVIII, XXIII, Praha.

Nástěnná mapa panství rožmberského z r. 1684. Zámek v Třeboni, rybníkářská síň. Nástěnná mapa panství švarcenberského z r. 1711 od Max. Stránského. Zámek v Třeboni, rybníkářská síň.

FALTA JOSEF (1841): Herrschaft Frauenberg. A. T.

Speciální mapy rak. generál. štábu 1: 75 000, listy 4252, 4352, 4353, 4354, 4452, 4453, vydání z let 1800—1900, Praha.

Speciální mapy 1: 25 000, listy 9-XI-SW, 9-XII-SW, 10-XI-SO, 9-XI-SO, 9-XII-NW, vydání z let 1950—1962, Praha.

Českobudějovicko (1967): Turistická mapa 1 : 100 000. Kartografické nakladatelství, Praha.

Bechyňsko (1967): Turistická mapa 1: 100 000. Kartografické nakladatelství, Praha.

Různé prameny netištěné

Normalizační protokoly pro 22 rybníků (správa panství v Třeboni, archiv v Třeboni a býv. hejtmanství v Třeboni a v Českých Budějovicích.

Nivelační prokoly v opisech (správa panství na Hluboké r. 1890—1898).

Stabilní katastr a příslušné mapy katastrální (pro 40 obcí tehdejšího kraje budějovického a táborského). Dříve Zemský archiv, nyní ÚSA, Praha.

MIKUŠKOVIČ KAREL: Statistische und geschichtliche Übersicht der schwarzenbergischen Herrschaft Frauenberg, r. 1852. Mikuškovičův rukopis psaný jím pro knížete Schwarzenberga.

Urbář hluboký z r. 1490, originál v archivu Hluboká-Třeboň, I. 6-Gß N 1.

Urbář hluboký z r. 1598, originál v archivu Hluboká-Třeboň, I. 6-Gß N 2.

Verzeichnis der Teiche der Herrschaft Wittingau, více ročníků, archiv Třeboň.

Verzeichnis über die Teiche in der Regie der Herrschaft Frauenberg A. T.

Vodní kniha hejtmanství v Třeboni.

Vodní kniha hejtmanství v Českých Budějovicích.

Přpis Stát. rybářství v Třeboni čj. V/1224/71 z r. 1971.

Přpis Stát. rybářství na Hluboké čj. 2764 z r. 1971.

DIE TEICHE IN SÜDBÖHMEN

In Südböhmen, in dem Becken von Třeboň (Wittingau) und Č. Budějovice (Budweis), gibt es sehr viele Teiche, die den Charakter der Gegend bestimmen. Schon in der vorhistorischen Zeit waren dort viele Sümpfe und Moore, welche aus dem Terziär und Pleistozän stammten und im 14. bis 16. Jahrhundert in Teiche umgewandelt wurden.

Die ältesten Teiche in Südböhmen sind Dvořiště, Bošilecký und Staňkovský in dem Becken von Třeboň aus dem 14. Jahrhunderte. Um das Jahr 1500 wurden die Teiche Velký Tisý, Hrusický, Koclířov und Starý Vdovec von dem berühmten Fischmeister Josef Štěpánek Netolický gegründet. Er baute auch die bekannte Zlatá stoka (Goldbach). In der zweiten Hälfte des 16. Jahrhunderts gründete Jakub Krčín von Jelčan angstlos und rücksichtslos die grössten Teiche in der Nähe von Třeboň, nämlich Rožmberk (Rosenberg) 1584—1590, Svět, Spolský, Krčín, Naděje, Potěšil und Nový Vdovec, vergrösserte die Teiche Opatovický, Vlkovický und Záblatký. Er führte auch den bekannten neuen Fluss Nová řeka von Lužnice zu Nežárka aus.

In der Ebene von České Budějovice und Hluboká (Frauenberg) waren die ältesten Teiche um 100 Jahre später gebaut. Es sind die Teiche Dehtář, Bezdrev, Zlivský und Munický aus den 15. Jahrhundert, weiters Volešek, Voblanov, Vlhavský, Blatec und der ehemalige Záblatký bei Divčice aus dem 16. Jahrhundert.

Viele Teiche wurden während des 30-jährigen Krieges aufgelöst und noch mehrere wurden am Anfange des 19. Jahrhunderts, in Feldern und Wiesen in den Ideen des Fysiokratismus umgewandelt. Das war aber eine zweifelhafte Entscheidung und einige Teiche wurden bald wieder erneuert, sogar ganz neue gegründet.

Der jetzige Zustand der Teiche in Böhmen weist im Jahre 1950 22 000 Teiche aus, mit der Fläche von 41 500 Hektar. Davon ist die Hälfte (20 000 ha) und 5 000 Teiche in Südböhmen.

Die Übersicht der grössten Teiche von Böhmen bietet die im Aufsätze dargestellte Tabelle. Die Meliorationen, Düngungsmittel, Ausbesserungen der Fischzucht und Bewirtschaften der Teiche werden im letzten Kapitel des Aufsatzes behandelt.